

NADİR VƏ QIYMƏTLİ NƏŞRLƏR KİTAB MƏDƏNİYYƏTİNİN MÜHÜM TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ

GÜLALİYEV E.G.

AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının doktorantı

egulaliyev_teacher@mail.ru

Xalqın mədəni irsində kitab mədəniyyəti mühüm yer tutur. Nadir və qiymətli nəşrlər kitab mədəniyyətinin, eləcə də, ümumilliyətin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Məqalədə nadir və qiymətli nəşrlərin kitab mədəniyyətinin mühüm tərkib hissəsi kimi ümumilliyətin sistemində tutduğu yeri ümumiləşdirilir. Burada kitabxanaların nadir və qiymətli nəşrlərlə bağlı fəaliyyətindən də bəhs edilir.

Açar sözlər: mədəniyyət, kitab, nadir və qiymətli nəşrlər, kitab mədəniyyəti, kitabxana mədəniyyəti, kitabxana fondu, kitab abidələri, milli-mədəni irs.

Milli mədəniyyətimizin qoşa qanadı olan kitab və kitabxana bir-birindən ayrılmazdır. Kitabxanayı kitabsız təsəvvür etmək mümkün olmadığı kimi, bilik və informasiya mənbəyi olan kitabın yığılmasını, toplanıb saxlanılmasını, yeni-yeni nəsilərə çatdırılması da mümkün deyildir.

Kitab tarixi cəmiyyət tarixinin, xüsusilə, mədəniyyət tarixinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Kitabın tarixi onu yaradan, inkişaf etdirən cəmiyyətin tarixi ilə əlaqədar öyrənilməli, kitabın inkişaf tarixinin qanunauyğunluqları cəmiyyət tarixinin qanunauyğunluqlarına əsaslanmalıdır. İlk kitabın nə vaxt hansı ölkədə yaranmasını müəyyənləşdirmək mümkün olmasa da, dünya kitabşünas alimləri kitabın yaranmasını və onun keçdiyi kəsməkeşli inkişaf yolu haqqında, dünyanın ümumi kitab tarixi haqqında qiymətli əsərlər yaratmağa, dünya kitabının keçdiyi yola işiq salmağa müvəffəq olmuşdur.

Kitab tarixi bəşəriyyətin ən böyük kəşfi olan yazının və əlifbanın meydana gəlməsi ilə sıx bağlıdır. Bəşəriyyətin yaratdığı abidələr içərisində yazı və əlifbanın kəşfi olduqca böyük tarixi əhəmiyyətə malikdir. Cəmiyyətin inkişaf etməsi, cəmiyyət üzvlərinin işıqlı gələcəyə, dərin biliyə can atması, dövlət səviyyəsində sənədlərin tərtib edilməsi xalqların şifahi yaradıcılığının qorunub saxlanılması yazının və əlifbanın kəşfini olduqca mühüm bir vəzifə kimi ortaya qoyurdu. Beləliklə, mədəniyyətə keçid üçün şəraitin yaradılması cəmiyyətin inkişafında yeni mərhələnin başlanğıcı oldu.

“Kültür”-“Mədəniyyət” anlayışı qədim Romada yaranmışdır. Bu söz-termin etimoloji cəhətdən “becərmək”, “torpağı əkib becərmək” mənasını verirdi [4, 19]. Zaman keçdikcə “kültür” daha yeni mənalara kəsb etməyə, insanların yaratdığı məhsul kimi başa düşülməyə başlandı. İllər keçdikdə bu istilahl

uzun və mürəkkəb bir yol keçərək müxtəlif çalılarla kəsb etmiş, daha da zənginləşmiş, yeni-yeni mənalarda işlənmişdir. İslam şərqində sürətlə inkişaf edib yüksələn mədəniyyət Avropa mədəniyyətinə əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Şərq ölkələrində ərəb dilində işlədilan “Mədəniyyət” istilahlı “kulture” istilahlına nisbətən geniş məzmunla malik, çoxmənalı funksiyaların yerinə yetirilməsinə müsbət təsir göstərmişdir [1, 112].

Bəşəriyyətin tarixi inkişaf prosesində yaratmış olduğu mədəniyyət istilahlı həmçinin, xalqların, dövlətlərin, dövrlərin, formasiyaların maddi-mənəvi tərəqqisini səciyyələndirmək üçün işlədilir.

Beləliklə, mədəniyyət-bəşəriyyətin ictimai-tarixi inkişafı prosesində yaratmış olduğu maddi və mənəvi sərvətlərin məcmusudur.

Kitab mədəniyyəti ümumi mədəniyyətin olduğuca mühüm, ayrılmaz tərkib hissəsi kimi yüksək əhəmiyyətə malikdir. Dünyanın böyük mütəfəkkirləri, elm və mədəniyyət xadimləri bəşər mədəniyyətinin inkişafında kitabın əhəmiyyətini olduqca yüksək qiymətləndirmiş, kitabın şəninə bilik mənbəyi, cəmiyyətin inkişafının, tərəqqisinin əsas vasitəsi kimi fikirlər söyləmişlər [6, 230].

Bəşər mədəniyyətinin inkişafının əsas vasitəsi olan kitab, cəmiyyətin yaranmasının erkən dövrlərində meydana gəlmiş, zamanəməzə qədər cəmiyyətlə birgə addımlamış, formalaşmış, bəşəriyyətin yaddaşına çevrilmişdir. Məhz cəmiyyət maddiləşmiş bu yaddaş (kitab) vasitəsilə bəşəriyyətin yaratmış olduğu bilikləri nəsil-dən-nəsilə ötürməyə nail olmuşdur. Bu da kitabın müxtəlif informasiyaları, biliyi, elmi dünyagörüşünü, ictimai-siyasi və tarixi problemləri və s. özündə ehtiva etməsi ilə əlaqədardır. Kitab cəmiyyətin maddi və mənəvi həyatını əks etdirməklə, sosial həqiqətin obyektiv və subyektiv hadisəsi kimi cəmiyyət elminə; iqtisadiyyata, siyasətə, mədəniyyətə, əxlaqa, tərbiyə və təhsil sistemində ciddi təsir göstərmiş, bəşər mədəniyyətinin təşəkkül və formalaşmasında yaxından iştirak etmişdir.

Məhz buna görədir ki, böyük filosof F.Bekon “kitabı zamanın dalğaları arasında uçub səyahət edən, öz qiymətli yükünü nəsilərdən-nəslə çatdıran fikir gəmisi” adlandırmışdır. Filosofun qiymətli yük hesab etdiyi, biliklə yüklənmiş kitablardır [2, 99].

Bəşər övladı yarandığı gündən biliyə can atır, bilik insanın yaşamaq, yaratmaq, inkişaf etmək uğrunda apardığı mübarizənin əsas vasitəsidir. Biliksiz insan təbiət və cəmiyyət hadisələrinə mübarizədə gücsüzdür. İnsan yaranır, bilmədiyi şeylərdən qorxur, bilik isə hər cür qorxuya qalib gəlməkdə insana kömək edir. Cəmiyyətdə yaşamaq, cəmiyyətin üzvü olmaq, onun inkişafına öz töhfəsini vermək, elmə yiyələnmək insana daim yeniləşən, təkmilləşən, daim dinamik inkişafda olan, əsaslı elmi bilik tələb edir. Çünki biliksiz insan təbiət və cəmiyyət qüvvələrinə qarşı mübarizədə olduqca gücsüzdür. Kitab insana bilik verməklə yanaşı, onu tarixi keçmişə aparır, bəşəriyyətin tarixi, keçdiyi

yol haqqında, əcdadları haqqında, dünyanın görkəmli alimləri, yazıçıları, incəsənət və elm xadimləri haqqında ətraflı məlumat verir. Görmədiyi, eşitmədiyi şəxsiyyətlər, onların fəaliyyəti, əsərləri və tərcümeyi-halları ilə tanış edir. Dünyanı təlatümə salan təbiət hadisələri, müharibələr, dövlət başçıları, görkəmli şəxsiyyətlərin fəaliyyətini göz önündə canlandırır.

Beləliklə, kitab bəşəriyyətə keçmiş xatırlatmaqla, bu günü, müasirliyi öyrənməkdə, gələcəyi proqnozlaşdırmaqda kömək edir.

Azərbaycanda milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, kitabxana işi tarixinin və nəzəriyyəsinin görkəmli araşdırıcısı, Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri doktoru, professor A.A. Xələfov yazır: "Kitab bəşəriyyətin yaratmış olduğu fikir və ideyaların, nəzəriyyələrin, konsepsiyaların və elmi kəşflərin uzun bir müddət üçün insanlara çatdırmağın əsas vasitəsidir. Deməli, kitab ancaq coğrafi mənanı yox, həm də zamanı birləşdirir" [3, 133]

Nadir və qiymətli nəşrlər kitab mədəniyyətinin mühüm tərkib hissəsi, xalqın milli-mədəni irs nümunələridir. Nadir və qiymətli nəşrlərin cəmiyyətin, şəxsiyyətin, elmin, mədəniyyətin inkişafında müstəsna əhəmiyyəti vardır. Beləliklə, nadir və qiymətli nəşrlərin kitab mədəniyyətinin mühüm tərkib hissəsi kimi başlıca xarakteristikasını əsasən aşağıdakı kimi ümumiləşdirməyi məqsəduyğun hesab etmək olar:

-Nadir və qiymətli nəşrlər öz xronoloji əhatəsinə, tarixi inkişaf yoluna və ümumi mədəni əhəmiyyətinə görə kitab növləri və tipləri içərisində orijinal əhəmiyyət daşıyır;

-Nadir və qiymətli nəşrlər xalqın milli-mədəni irsinin əhəmiyyətli obyektini kimi yüksək ideoloji və konseptual mahiyyətə malikdir;

-Nadir və qiymətli nəşrlər öz mədəniyyət göstəricilərinə, kulturoloji əhəmiyyətinə, funksional xarakteristikasına görə ümumillik mədəni irs siyahısında unikal mövqe tuturlar;

-Nadir və qiymətli nəşrlər xalqın milli identikliyinə müəyyən olunmasında müstəsna əhəmiyyətə malikdir;

-Nadir və qiymətli nəşrlər multikultural dəyərlərin təbliğində və istiqamətləndirilməsində, xalqların milli kimliyinin müəyyənləşdirilməsi və etno-mədəniyyətlərin əlaqəli sisteminin yaradılmasında xüsusi tarixi-mədəni rola malik mədəniyyət abidələri kimi ciddi funksional mahiyyət kəsb edirlər;

-Nadir və qiymətli nəşrlər elmin inkişafına, elmi biliklərin mənbə-əşünaslığının müəyyənləşdirilməsinə, qədim elmi-nəzəri, ədəbi-bədii və fəlsəfi irsin inkişaf qanunauyğunluqlarının aşkara çıxarılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir;

-Nadir və qiymətli nəşrlər ümumbəşəri klassik ideyaların, fikirlərin, nəzəriyyələrin, elmi-nəzəri, ədəbi-bədii və fəlsəfi konsepsiyaların əsrlərdən-əslərə, nəsillərdən-nəsillərə ötürülməsində kompleks əhəmiyyət kəsb edən kommunikasiya vasitələridirlər;

-Nadir və qiymətli nəşrlər müvafiq tarixi dövrün kitab mədəniyyətinin inkişaf səviyyəsi haqqında dolğun informasiya verən unikal mənbələrdir;

-Nadir və qiymətli nəşrlər aid olduğu zamanın kitabxanaçılıq fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi aspektində də əhəmiyyətli elmi-nəzəri və mədəni ədəbiyyat kimi mühüm dəyərə malikdirlər;

-Nadir və qiymətli nəşrlər xalqın mədəni inkişafının başlıca meyilləri və təmayülləri haqqında dolğun informasiya verən unikal mənbələrdən hesab olunurlar;

-Nadir və qiymətli nəşrlər kitabxana fondlarının ən qiymətli hissəsi kimi müəyyən olunmuş qayda və üsullar əsasında mühafizə və istifadə olunur;

-Nadir və qiymətli nəşrlərin mühafizəsi, qorunması və istifadəsi müvafiq qanunvericilik təminatı sistemi ilə, normativ-hüquqi aktlarla tənzimlənir;

-Nadir və qiymətli nəşrlərə dəyən ziyanı görə müvafiq subyektlər qanunla müəyyən olunmuş məsuliyyət daşıyır.

Göründüyü kimi, kitab mədəniyyətinin mühüm tərkib hissəsi kimi nadir və qiymətli nəşrlər öz kompleks mahiyyəti etibarilə həm də xalqın ümumillik mədəniyyətinin, elminin, ideoloji fəlsəfəsinin ayrılmaz hissəsidir. Bu nəşrlərin ümumi tarixi-millilik və kulturoloji dəyəri əvəzsizdir.

Nadir və qiymətli nəşrlərin toplanılmasında, qorunub saxlanılmasında, etibarlı mühafizəsində, məqsədyönlü istifadəsində kitabxanalar əvəzsiz rol oynayır. Kitabxana mədəniyyəti öz mahiyyəti etibarilə kitab mədəniyyəti ilə qırıqlmaz əlaqədə, qarşılıqlı vəhdətdə inkişaf edir, biri digərini tamamlayır, bütöv halda mədəniyyətin, elmin, təhsilin, tərbiyənin, ümumi intellektual potensialın inkişafı və tərəqqisinə xidmət edir. Hazırkı şəraitdə kitabxanalarda nadir və qiymətli nəşrlərin fondları yaradılır, mühafizə edilir, müvafiq qanunvericilik təminatı əsasında sistemli istifadəsi təşkil edilir və s. [5, 200].

Beləliklə, nadir və qiymətli nəşrlərin kompleks dövriyyəsi və etibarlı mühafizəsi və məqsədyönlü istifadəsi prosesində kitabxanaların rolunu əsasən aşağıdakı kimi sistemləşdirməyi daha məqsəduyğun hesab edirik:

-Kitabxanalar Nadir və qiymətli nəşrlərin müəyyənləşdirilməsində ən operativ və kompleks fəaliyyət göstərən sosial institutlardır;

-Kitabxanalar nadir və qiymətli nəşrlərin müvafiq norma və prinsiplər əsasında ictimai istifadəsini təşkil edən mədəniyyət müəssisələridir;

-Kitabxanalar nadir və qiymətli nəşrlərin ən etibarlı mühafizəçisidir;

-Kitabxanalar nadir və qiymətli nəşrlərin nəsildən-nəslə çatdırılmasını təmin edən kommunikasiya vasitələridir;

-Kitabxanalar nadir və qiymətli nəşrlərə ölçətarlığın optimal mexanizmini təmin edən informasiya mərkəzləridir;

-Kitabxanalar nadir və qiymətli nəşrlərin müəyyənləşdirilməsi, mühafizəsi və istifadəsi sahəsində qabaqcıl təcrübənin mütərəqqi metod və vasitələrindən ən ciddi bəhrələnən elmi-mədəni institutlardır;

-Kitabxana fəaliyyətinin sənəd dövriyyəsi sistemində nadir və qiymətli nəşrlərin dövriyyə mexanizminin xüsusi qayda və üsulları işlənilib hazırlanmışdır;

-Nadir və qiymətli nəşrlərin qiymətləndirilməsi aspektində kitabxanalar yüksək metodik iş aparırlar və s.

Göründüyü kimi, elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi olan, çap əsərləri də digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutlar kimi kitabxanalar kitab mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan nadir və qiymətli nəşrlərin müəyyənləşdirilməsi, etibarlı mühafizəsinin təmin edilməsi və məqsədyönlü istifadəsinin təmin edilməsi sahəsində kompleks iş aparan, ciddi sosial funksiyalar həyata keçirən, bu istiqamətdə optimal mexanizm işləyib hazırlayan sosial institutlardır.

ƏDƏBİYYAT

1. Allahverdiyev B.V. Ümumi kitab tarixi.-B.: "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi", 2003.-384 s.

2. Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük: 3 h-də.: H.1-(Kitabxanaşünaslığın nəzəri əsasları; Kitabxana haqqında təlim).-B.: BDU nəşr-ti, 2001.-400 s.

3. Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük: 3 h-də.: H.3. Kitabxana işi haqqında təlim.- B.: BDU nəşr-ti, 2003.-314 s.

4. Xələfov A.A. Kitabxana və cəmiyyət: (Monoqrafiya).-B.: Azər nəşr, 2011.-348 s.

5. İsmayilov X.İ. Kitabxana işinin təşkili və idarə olunması: (Dərslük).-B.: "Nurlar", 2010.-328 s.

6. Rzayev S. Kitabxana xidməti: Dərslük.-B.: BUN, 2009.-337 s.

РЕДКИЕ И ЦЕННЫЕ ИЗДАНИЯ В КАЧЕСТВЕ ВАЖНОЙ ЧАСТИ КНИЖНОЙ КУЛЬТУРЫ

ГУЛАЛИЕВ Е.Г.

РЕЗЮМЕ

Книжная культура занимает важное место в культурном наследии народа. Редкие и ценные издания имеют неотъемлемые от книжной культуры и национальной культуры. В статье обобщение о месте национальной системы культуры, которая, как важная часть

редких и ценных издания является неотъемлемой частью культуры редких и ценных изданий. В статье рассматриваются о деятельности библиотек в области редких и ценных изданий тоже.

Ключевые слова: культура, книги, редкие и ценные издания, книжной культуры, библиотека культура, фонд библиотеки, книжные памятники, национально-культурное наследие

RARE AND VALUABLE EDITIONS AS AN IMPORTANT PART OF THE BOOK CULTURE

GULALIEV E.G.

SUMMARY

The book culture has an important place in the cultural heritage of the people. Rare and valuable editions have an inalienable of the book culture and national culture. The article is generalized about in place of national culture system that as an important part of rare and valuable edition an integral part of the culture of rare and valuable editions. The article is deals about activity of the libraries in the field of rare and valuable editions, too.

Key words: culture, book, rare and valuable editions, book culture, library, culture, library fund, book monuments, national-cultural heritage